

Orta Anadolu'nun Tuz domları

Anadolu'da Kızıl Irmağın sularını boşaltan saha bir çok tuz menbaları ihtiva eder. Bu makalede Çankırı, Sungurlu ve Kırşehir havalisinde yalnız en mühim olan menbalar mütalâa edilecektir.

Çankırı'nın onbeş kilometre cenubu şarkisinde kaya tuzu namı verilen tuz menbaı vardır. Burada mail bir tünel tuz kütlelerinin içine girer; ve tuz oda ve ayak usulile istihsâl edilmektelir. Tuzun takriben

yüzde 30-35 kadarı ayaklar içinde kalır. Tuz kütleleri bu havalinin alçıtaşlı serilerini delerek hemen hemen satha yaklaşır. Bu - tün ameliyle yalnız tuz kütlelerinde yapıldığından tuzun nevesinin cesameti malûm değildir. Şimalde tabakaların meyilleri görülmez, fakat şark, garp ve cenupda açık renk alçıtaşlı şeylerin altmda bulunan kırmızı tabakaları, strüktrel vaziyetin kubbevari bünyesini dik meyillerle işaret eder -

ler. Cenup meyiller pek dik bazan 90 de _receyi geçmiş olarak en ziyade dikkati çekerler. Tuz, alçıtaşı ile örtülmüş olarak tezahür eder. Senelik istihsâl ihtiyaca göre yapılmaktadır ve Çankırı havalisi için ibü miktar 3000 tondur. Bu tuzlardan bazı mü-kemmel izometrik sodyom klorid kristal -leri elde edilmiştir.

Taytak, Yerli, Koçer tuzları tebahhur usulile işletilmektedirler. Menbadan inti -şar eden sodyom klorid ile meşbu su yay-
van sığ havuzlarda durulmaya terk edilir ve dehidrasyon ameliyesinin hitamında tuz kaldırılır. Bu suretle elde edilen tuzun tahlil neticesi % 98 Na Cl ve binde bir Mg Cl₂ terkiibinde olduğunu gösterir.

Çayan'da kaya tuzu şakulî bir tarzda meyleden kırmızı kumtaşları ve pembe şeyllerle muhat olarak bulunur.

Çayan'ın on kilometre cenubunda bulun-an Boncuk'da tuz, bir tuzlu su menbaı mahlûlundan istihsâl edilmektedir.

Sarıkaya memlihasında tuz, bir tuzlu su menbaından istihsâl edilmekte ise de, menbaın içinde bulunduğu vadinin iki ta -rafındaki dik meyillerden, antiklinal bir tuz kütlesinin mevcudiyetine hükmedile -bilir. Tuzlu su menbalarının su seviyelerine nüfuz eden tuz kütlelerinden hasıl ol -duğu kanaati vardır.

Baraklı'da kaya tuzu, bir antiklinalin nevesi yakınında görülür. Tuz aflörmanın-dan az şimalde soğuk kükürtlü müvellü -dülma' menbaı vardır.

Şekili'deki kaya tuzu (oda) ve (ayak) usulile işletilmektedir. Burada strüktürün kubbe vari karakteri garp, cenup ve şark-taki gayet dik meyillerle aşikâr bir surette işaret olunmuştur.

Kırşehirin cenubu garbisinde Tepesi Delik kaya tuzu memlihasında garp, cenup ve şark meyilleri bir dom bulunduğunu gösterir. Yalnız burada meyiller 40 derece etrafında olmak dolayısıle nisbeten daha mülayimdirler.

Kızıl Irmağın cenup sahili yakının -daki Hacı Bektaş tuzlasındaki tuz kütlesi içinde ince jipsli (alçıtaşlı) şeyl damarcık-ları vardır. Cenup meyil 81 derece olmak üzere gayet diktir. Şark meyil bir fay ta-rafından kat'etdilmişir ve garp meyil nis-beten daha hafiftir. Bu memlihadan senevi 5000 ton tuz istihsâl edilmektedir.

Şuna dikkat edilmelidir ki gerek bu -rada gerek Çankırı, Sekili tepesi şark, garp ve cenup meyilleri mevcut ise de şimal meyil görülmez yahut da hiç mevcut de -ğildir.

Havalinin stratigrafisi aşağıdaki se -kilde hülâsa edilebilir :

A — Son zaman tatlı su terakümatı

B — Alçıtaşı ihtiva eden açık gri şeyller

C — Kırmızı konglomeralar ve kum -taşları

D - Bazen linyit ve koyu renk şeyl ihtiva den gri marnlar

E — Kırmızımtarak kumtaşları ve kong-lomeralar.

Dr. Paul Arni, Yerköy havalisi etüd -lerinde alçıtaşlı serilerin oligosenden Pli-osene kadar temadi ettikleri neticesine varmıştır. D ve E formasyonları Eosendir. Tuzun stratigrafik vaziyeti malûm değil -dir fakat hiç olmazsa Yura'dan evveline aittir.

İlişik krokiye bakıldığı zaman, bu tuz kütle teşekküllerinin tektonik orijinden olduklarını işaret eder bir tarzda 3, 6, 8, 9 ve 7, 10, 12 numaralarının şimâl-cenup isti-kametinde sıraladıkları ve 1, 2 ve 3 numaraların şark-garp istikametinde uzandıkları görülür. Anadolu'nun şimdiki başlıca strük türel şark-garp istikametinde olduğundan şimâl-cenup istikametindeki hattın Paleo -zoik devrine ait eski bir fayı işaret ettiği tahmin edilebilir.

Cevat E. TAŞMAN